

Kulturens fält

Om Pierre Bourdieus sociologi¹

Av Donald Broady²

Förord av Jacob Palme: Det finns ett fåtal uppsatser som påverkar hela ens livsinställning. För mig hör den här uppsatsen till dessa. Den gav mig en helt ny insikt om hur samhället fungerar, och om hur kommunikationen inom olika grupper i samhället upprätthåller gemenskap och hierarkier och håller utomstående ute. Eftersom uppsatsen betytt så mycket för mig, har jag med hjälp av dess författare, Donald Broady, lagt upp den på webben³ så att fler skall kunna läsa den.

Inledning

”Masskommunikation och kultur” lyder rubriken för detta symposium. Arrangörernas ambition är bl.a. att åstadkomma möten mellan masskommunikationsforskning och (annan) kulturforskning. Mitt bidrag kommer att behandla den inspiration som finns att hämta i Pierre Bourdieus kultursociologi. Jag skall inte tala om massmediakonsumtion utan begränsar mig till frågorna om villkoren för ”kulturproducenternas” – bl.a. de intellektuellas, journalisternas, forskarnas – verksamhet, och i synnerhet frågorna om ”produktionen av producer”: hur utväljs och formas de människor som kommer till tals i massmedierna, varför tillerkänns somliga men inte andra rätten att tala, vilka slag av symboliska tillgångar ackumuleras inom de

kulturella produktionsfälten och hur förändras dessa fält? Jag kommer att antyda det nära sambandet mellan Bourdieus kultursociologi och utbildningssociologi. Senare delen av anförandet handlar om kulturforskningens villkor och möjligheterna att göra bruk av Bourdieus redskap för att undersöka villkoren för den egna forskningsverksamheten.

Det sätt att tolka Bourdieus och hans medarbetares arbeten som här skall skisseras är inte självklart. De har lästs på annat sätt. Tidigare har, särskilt inom den angloamerikanska inflytandesfären, den vanliga bilden av Bourdieu varit den av en ortodox strukturalist som formulerar abstrakta teorier om social och kulturell reproduktion, skolan som sorteringsverk och alltings opåverkbarhet. Det är en missvisande bild, präglad i slutet av sextio- och början av sjuttioalet, en period då

¹ Detta är en web-version av uppsatsen Donald Broady, ”Kulturens fält. Om Pierre Bourdieus sociologi”, pp. 59-88 i *Masskommunikation och kultur*, NORDICOM-Nytt/Sverige, Nr 1-2, 1988. Uppsatsen bygger på bidrag till symposiumet Masskommunikation och kultur, arrangerat av FSMK (Föreningen Svenska Masskommunikationsforskare), Stockholm 4-6 maj 1987.

² E-post: Donald Broady <broady@nada.kth.se>, URL <http://www.skeptron.ilu.uu.se/broady/>.

³ Detta dokument finns på Internet, i HTML-format på <http://www.dsv.su.se/~jpalme/society/pierre.html> och i Adobe Acrobat-format på <http://www.dsv.su.se/~jpalme/society/pierre.pdf>

Bourdieu framför allt jämfördes med den franska strukturmarxismen (vilket fick till följd att hans förankring i klassiska samhällvetenskapliga traditioner hamnade utanför blickfältet), och då man till engelska valde att översätta de allra mest abstrakta och programmatiska bland hans texter. De sista åren, efter publiceringen av den engelska översättningen har Bourdieu i stället – särskilt i USA – framställts som en sentida Thorstein Veblen som på essayistiskt manér tecknar livsstilen i överklassens salonger.

Den följande tolkningen – som bygger på ett mångårigt samarbete med Mikael Palme – tar fasta på att Bourdieus sociologi bygger på tre decennier av synnerligen omfattande empiriska undersökningar. Den första hälften av anförandet bygger på två texter som Mikael Palme och jag skrivit gemensamt, *Pierre Bourdieus kultursociologi* och *Pierre Bourdieus utbildningsociologi*, bägge utgivna i april 1987 i serien Skeptronhäften.

Symboliskt kapital

Symboliskt kapital kan betraktas som det mest grundläggande begreppet i den bourdieuska sociologin. Jag skall försöka fånga innebörden av detta, så som det fungerar i Bourdieus och hans medarbetares undersökningar, och resonera om relationerna till Bourdieus begrepp *kulturellt kapital* och *fält*. För att inte hamna i ren begreppsutläggning, skall jag uppehålla mig vid hur dessa begrepp kan brukas i undersökningar av kulturella produktionsfält (massmediefältet torde kunna analyseras som ett sådant). De bourdieuska begreppen lämpar sig illa för lexikaliska definitioner, de får sin fulla mening när de sätts i rörelse i empiriska undersökningar.

I Bourdieus tidigaste antropologiska studier finner vi åtskilliga nycklar till hans senare arbete. Det är ingen tillfällighet att den franska antropologin, med rötter i missionärernas möten med seder som tycktes primitiva och obegripliga, tidigt blev en teoretiskt och metodiskt avancerad vetenskap, som i Frankrike intar en plats högt upp i universitetsdisciplinernas hackordning. För kolonialmakten Frankrike tycks upplevelser av möten med främmande kulturer och oförmågan att förstå dem och att göra ”rätt” ha förblivit ett nationellt trauma.

Pierre Bourdieu började således sin vetenskapliga bana som antropolog och fortfarande i hans senaste stora arbete *Le sens pratique* (1980) är

utgångspunkten de grundläggande lärdomar han drog av sina undersökningar i Kabylien i Algeriet åren kring 1960. Hos de kabylliska bergsbönderna fäste sig Bourdieu vid det sofistikerade systemet för att ge gåvor och gengåvor. Den rätt avpassade ”gåvan”, som kunde vara en present men också en fest, en kvinna, en blodshämnd, till rätt person vid rätt tidpunkt var för kabylen medlet framför andra att skapa en hedersam relation till en annan man. även vardagliga handlingar, som att gå med rätt hastighet, värdigt och utan brådska men ändå målmedvetet, att möta andra män utan att vika med blicken, att vara på rätt plats vid rätt tidpunkt, att stiga upp och lämna sitt hus tidigt om morgonen och om vädret förhindrade arbete på åkern befinna sig i männens hus och inte hemma bland kvinnor och barn – allt sådant utmärker en man som vet vad som anstår en man av heder (*Le sens de l'honneur*, 1972, sv. övers 1986).

För att med framgång kunna spela ”hederns spel” måste man ha vuxit upp i det kabylliska samhället. Den utanförstående observatören, antropologen, riskerar ständigt att göra fel. I gengäld kunde Bourdieu, just i egenskap av utanförstående, rekonstruera principerna bakom kabyllernas habitus, d.v.s. de i kroppen och sinnet inristade vanor och dispositioner som gör det möjligt för dem att spela ett spel vars regler är alltför komplicerade för att rymmas i en regelbok.

Vidare kunde Bourdieu göra något som vore otänkbart för spelets deltagare. Bakom det komplicerade systemet för utdelande av gåvor och gengåvor och känslan för vad hedern bjuder kunde han upptäcka en dold ekonomi, nämligen ett för detta släktsamhälle nödvändigt sätt att reglera utbytena mellan familjerna: utbyten av tillgångar, arbetskraft, döttrar.

Att säga så till kabyllerna vore en skandal. Det vore att blanda in lumpna, egoistiska motiv i de hederssaker som för dem framstod som raka motsatsen till ”ekonomi”, ungefär lika otänkbart (i ordets bokstavliga mening) som om vi skulle tacka nej när vännerna bjuder på middag men tillägga att vi gott kan tänka oss att ta pengarna i stället.

Vi finner således redan i Bourdieus tidigaste antropologiska studier av ”hederns spel” bland kabyllerna en iakttagelse som kom att ligga till grund för hans sociologi. Kabyllerna besitter det ”praktiska bemästrande” som krävs för att spela spelet och som samtidigt gör dem oförmögna att upptäcka spelets ekonomiska karaktär, till skillnad

från utbölingen, antropologen, som visserligen är ur stånd att spela spelet men som just därför kan urskilja de mytologiska föreställningar som är knutna till det praktiska bemästrandet av spelets ekonomi.

Att Bourdieu använder termer som förfaller lånade från den ekonomiska vetenskapen bör inte förvälla. Hans begrepp om ekonomi omfattar människors motiv, symbolernas värld, trosföreställningarna, likaväl som ”ekonomiska” fenomen i gängse mening. Det är fråga om ”hushållning” i ordets vidaste betydelse: produktion, reproduktion och byte av alla slags symboliska och materiella tillgångar.

Det kabylliska samhällets symboliska ekonomi vilar på trosföreställningar såsom den om hederns oavvisliga krav. Släktens heder är den viktigaste formen av vad Bourdieu kom att kalla ”symboliskt kapital” – symboliska tillgångar grundade på den tro <croyance> kabyllerna lägger ned i hederns värden. Antropologen kan notera sambanden mellan den symboliska ekonomin och ”ekonomin” i gängse, snäv mening: familjer med symboliska tillgångar – anseende, inflytande, många hedersamma relationer – kan vid behov uppåta stöd när ägandetvister skall avgöras eller döttrar giftas bort, och de har riklig tillgång på arbetskraft när skörden skall bärgas. Men kabyllernas bild av världen är en annan. Hederns bud kommer först. Tron på hederns värden döljer den symboliska ekonomins karaktär av just ekonomi: givandet av gåvor framstår som hedersamma handlingar rätt och slätt, och gåvoutbytets komplicerade logik, enligt vilken gåvan följs av gengåva av bestämt värde vid bestämd tidpunkt under bestämda former, blir aldrig synlig för kabyllerna. För att använda ett av Bourdieus nyckelbegrepp: de ”misskänner” såväl den symboliska ekonomin som dess relationer till den materiella. Detta misskännande <méconnaissance> är inte bara ideologi i betydelsen ”falskt medvetande” utan en förutsättning för att den symboliska – och den materiella – ekonomin skall fungera.

Kulturellt kapital

Detta antropologiska perspektiv bar Bourdieu bar med sig då han från början av sextioalet blev sociolog och vände sitt intresse mot det franska samhället. Vi möter redan i dessa tidiga algeriska studier en rad av Bourdieus nyckelbegrepp: habi-

tus, symboliskt kapital och symbolisk ekonomi, tro, misskännanden, praktiskt bemästrandet.

För övrigt arbetade han också i Frankrike med mer traditionella antropologiska studier, nämligen i sin hemtrakt Béarn; den viktigaste studien var den om böndernas ungarlsstånd (1962). Men framför allt var det inom kulturens och skolans områden som Bourdieu med hjälp av antropologins distanserande forskningstekniker kunde förundra sig över att människor gör vad de gör när de befinner sig där de befinner sig.

I sitt hemland Frankrike kunde Bourdieu observera att det praktiska bemästrandet av kulturen fyllde en funktion liknande den som förmågan att delta i hederns spel fyllde i det kabylliska bondesamhället. Att tala formfulländad franska, att vara allmänbildad och välinformerad, att veta att föra sig i olika miljöer där karriärer avgörs, att vara utrustad med kultiverade dispositioner och god smak – allt tycktes vara nödvändiga tillgångar för den som ville lyckas bättre än andra och i synnerhet för den som önskade framgång i skolan. Detta slags tillgångar var just symboliska i Bourdieus mening. Kulturen, det rätta språkbruket, den goda smaken, uppfattades – i synnerhet av dem som hade gott om kultur – som allmängiltiga värden och som något man ägde eller skaffade sig för dess egen skull och av personligt intresse. Bemästrandet av kulturens och utbildningens värld tycktes med andra ord förenat med mytologiska föreställningar och ett ”misskännande” av den bakomliggande ekonomin och de vinster som väntade. Skolframgångar och akademiska karriärer förklarades helst med hänvisning till medfödd begåvning, individuella ansträngningar eller brinnande intresse. Konstnärer, författare eller kritiker uppfattade sig gärna som unika personligheter drivna av kärlek till konsten och inget annat.

Med ”kultur” avser Bourdieu i detta sammanhang inte vilken kultur som helst, utan det slags kultur som är intimt knuten till samhällets makthierarkier, närmast vad som i Norden brukar kallas ”finkultur” och omgärdas av citationstecken och reservationer, d.v.s. den kultur som räknas, den legitima och dominerande, den som i praktiken erkänns i skolan och i karriärgångarna på sociala fält där makt utövas. Det är således inte fråga om det breda, antropologiska kulturbegreppet, där kultur blir liktydigt med livsformer i största allmänhet. Arbetarklasskulturer eller invandrarkulturer är i Bourdieus perspektiv exempel på domine-

rade, icke erkända kulturer, som man kan tala väl och förstående om, men som i praktiken inte räknas i de strider där det avgörs vem som skall nå sociala positioner av betydelse.

Förhållandet mellan symboliskt och kulturellt kapital

En mäktig kabyrisk familj var inte bara rik på materiella ägodelar. Den var också och framför allt en familj med heder och anseende. Dess ställning vilade på den respekt den kunde kräva av andra, på de hedersamma kontakter den under generationer byggt upp och som kunde mobiliseras till dess fördel. Hedern är den viktigaste formen av symboliskt kapital i ett förkapitalistiskt bondesamhälle som det kabyriskas. Det är ett skriftlöst samhälle och de symboliska tillgångarna – såsom minnet av det förflutna – lagras huvudsakligen i människors kroppar, i form av hågkomster, vanor, dispositioner, ”habitus”. Traditionen förs vidare i det fysiska mötet mellan människor och äger det speciella slag av stabilitet som det mänskliga minnet och dess memoriseringstekniker gav den. Den muntliga förmedlingen möjliggör de och nödvändiggör en anpassning av traditionen till mottagarnas kulturella kompetens i deras egenskap av utolkare.

Ett modernt samhälle med skrifter och utbildningsinstitutioner möjliggör nya former av symboliskt kapital och nya sätt att lagra och byta symboliskt kapital. Med skrivkonsten och, senare, med utbildningssystemets uppkomst, infinner sig för första gången, säger Bourdieu i en viktig passage i *Le sens pratique* (1980, pp 214f), villkoren för en ackumulation av den specifika form av symboliskt kapital som han väljer att kalla det kulturella kapitalet. Symboliska tillgångar kan bevaras i ”objektiverat” och ”institutionaliserat” tillstånd, nämligen fixerade i texter och lagrade i teorier maskiner, och i särskilda institutioner – skolor, universitet, kulturtidskrifter etc – med speciella inträdeskrav. Klasser, klassfraktioner och andra sociala grupper kan monopolisera dessa objektiverade kulturella tillgångar genom att behärska sätten för deras tillägnande. Striderna inom utbildningssystemet och de utbildningspolitiska striderna gäller ytterst detta monopol; därav den betydelse som Bourdieu från och med de första studierna vid Centre de sociologie européenne tillmätt utbildningssociologin (jfr *Les étudiants et leurs études*,

1964; *Les héritiers*, 1964; *Rapport pédagogique et communication*, 1965 och en lång rad senare studier).

Utbildningssystemet fördelar kulturellt kapital, men är också avgörande för detta kapitals existens som sådant: det formar människors habitus så att de blir disponerade att erkänna det slags värden varpå det kulturella kapitalet vilar. Bourdieus kanske mest grundläggande perspektiv på utbildningssystemet gäller just det erkännande <*reconnaissance*> det skapar. Utbildningssystemet är ett socialt system som upprätthåller en symbolisk ordning som klassificerar människor och förmedlar bilder av hur världen ser ut. De maktförhållanden som är grundvalen för att allt detta ska kunna ske och som utesluter andra – i princip lika möjliga – pedagogiska handlingar, tas för givna, de är ”misskända”. Med ett slags magisk kraft som tilldelas det av samhället indelar utbildningssystemet den sociala världen, ger anvisningar om vars och ens sociala plats och utkorar de utvalda. Skolan och ideologin om ett utbildningssystem som erbjuder alla lika chanser har blivit det moderna samhällets teodicé för de privilegierade klassernas privilegier.

Även i sin kultursociologiska studier – med början i de första sextiotalsundersökningarna av fotografiet (*Un art moyen*, 1965) och konstmuseibesökarna (*L'amour de l'art*, 1966) – arbetade Bourdieu och hans medarbetare med mycket omfattande material och intervjuerier som rörde tvärsnitt av hela befolkningen. De fann ständiga belägg för att också människor med lite eller ingen legitim kultur – d.v.s. kultur av det slag som fordrades på muséerna – i regel ändå erkände överhögheten hos den kultur de själva hade så lite av. De accepterade som finare och mer riktig en smak som de själva inte hade. I denna erkännamhet, ja, i själva faktum att den bildade estetiken kunde framställas som giltig för alla, som universell, menade sig Bourdieu finna uttryck för kulturella dominansförhållanden: de högre klasserna behärskade bättre än andra en kultur som, genom komplicerade förmedlingar, tenderade att erkännas av samhället i dess helhet.

Det kulturella kapitalets existensformer

Att i Frankrike besitta ”kultur”, att hemifrån och av skolan vara formad så att man behärskar kulturens referenssystem och själv är ”kultiverad”, äger

förmågan att tala och röra sig inom de samhälleliga miljöer där kultur utövas och värdesätts, är för Bourdieu att äga ett "kapital" i samma mening som en på heder rik släkt bland kabylerna ägde symboliskt kapital. Det är att ha rättmätigt tillträde till yrken och positioner där detta slags kultur räknas.

Bourdieu har ofta återkommit till den mest allmänna formen av kulturellt kapital i Frankrike, den allmänbildning som brukar kallas för "culture générale" och ofta anges som ett av huvudmålen för den högre utbildningen: att veta tillräckligt mycket om historia, kultur, samhällsfrågor och naturvetenskap för att med lätthet röra sig inom den värld av teman, frågeställningar, namn, referenser och dagsaktualiteter som kännetecknar livet inom de högre klasserna och inom de institutioner som är att räkna med. Särskilt har han uppmärksammat språkets betydelse. Den som är välförsedd med "culture générale" äger också en socialt formad, profitabel förmåga att tala och skriva för olika sociala marknader och att med språkets hjälp distansera sig från och manipulera omvärlden. Med det kulturella kapitalet följer också i regel ett informationsförsprång, d.v.s. möjligheter att hålla sig väl underrättad om vilka investeringar och insatser som faktiskt krävs för inträde på olika sociala fält och var vinsterna står att hämta.

De kulturella kapitalet existerar för Bourdieu framför allt i människors kroppar som kunskaper, erfarenheter, sätt att uppfatta och tänka, att tala och röra sig. Men det finns också, med Bourdieus språkbruk, i "objektiverade" och "institutionaliserade" former, exempelvis som utbildningsinstitutioner, akademier och muséer, böcker, tidskrifter, tidningar, teorier och tekniker. Här "lagras" kulturella och vetenskapliga fälts historia och resultaten av tidigare strider inom fälten. Det är fråga om "kapital" i Bourdieus mening därför att dessa institutioner etc är föremål för erkännande och sätter människor i rörelse, antingen genom att rent symboliskt representera det som anses värdefullt – som när den bildade drar till med namn som ingen annan känner till – eller genom att tillhandahålla argument, informationer, teorier, kunskaper som är brukbara i striderna om hur historien sett ut, vad samhällsvetenskapen bör syssla med eller vad god litteratur är för något. Den som med ett gediget kulturellt kapital i kroppen träder in i kulturens institutioner eller på angränsande fält kan mobilisera det där ackumulerade kulturella kapitalet.

Det kulturella kapitalet grundas på människors trosföreställningar. Det dominerande språkbruket utgör ett "kapital" därför att det erkänns som överlägset och mer eftersträvt än andra språkbruk. Enligt Bourdieus sätt att se bärs hela områden i samhället, i synnerhet de i mer begränsad mening kulturella områdena, upp av den tro som människor är benägna att lägga ned i kulturella värden. Den position som är litteraturprofessorns vilar på skolläraernas, bibliotekariernas, bokrecensenternas, kulturpolitikernas, bokälskarnas, kort sagt de flesta någorlunda bildade människors tro att litteratur är värdefullt. Det kulturella kapitalet fungerar som kapital bara om det erkänns, om det finns marknader där det tillerkänns värde.

Fält

Sedan mitten av sjuttioalet har en ström av undersökningar av sociala fält där makt utövas flutit från Bourdieus Centre de sociologie européenne: en studie av drygt tvåhundra ledare för de största franska företagen och bankerna ("Le patronat", 1978), en totalundersökning av samtliga franska biskopar mm ("La sainte famille", 1982), en kartläggning av de parisiska universitetsprofessorns konkurrensfält, d.v.s. Bourdieus eget fält (*Homo academicus*, 1984), samt studier av juridikens och politikens fält, barnpsykologins, serietecknarnas och så vidare. Ett antal av studierna har publicerats i Bourdieus tidskrift *Actes de la recherche en sciences sociales* och två av dem föreligger i svensk översättning: för det första en undersökning av de parisiska modeskaparnas värld, "Le couturier et sa griffe" (1975, sv. övers. 1986) som tydligt visar hur Bourdieu hämtat redskap, i synnerhet magibegreppet, från Marcel Mauss, och, för det andra, "La production de la croyance" (1977, sv. övers. 1986), en analys av det Paris som befolkas av författare och förläggare, konstnärer och gallerister, teaterpublik, pjäsförfattare och kritiker.

Analysen av "sociala fält" – inte bara maktens fält – har med åren blivit ett allt mer framträdande inslag i Bourdieus sociologi. Ett "fält" <champ> uppstår där människor strider om symboliska och materiella tillgångar som är gemensamma för dem. Fotografiet är ett illustrativt exempel.

När Bourdieu och hans medarbetare under sextioalets första hälft började undersöka fotograferandet (se volymen *Un art moyen*, 1965), fanns ännu inget fält, ingen spelplats för fotografer och

fotografispecialister. Fortfarande saknades i stort sett specialtidsskrifter, fotogallerier och fotomuseer, fotografihistoriker, utbildningsinstitutioner, samt auktoriserade värdehierarkier för att skilja vackra, värdefulla och konstnärliga foton från fula eller amatörmässiga. Idag, tjugofem år senare, existerar allt detta, och därmed ett fält där människor kan försöka vinna inträde, göra insatser och ha symboliska och materiella vinster att hämta.

Ett fält definieras av att där finns människor som är disponerade på ett specifikt sätt (fotografer, fotografispecialister av olika slag), av de specifika investeringar som avkrävs nya inträdande (kunskaper om fotograferandet och förtrogenhet med etablerad fotoestetik), av specifika insatser i spelet (ställningstaganden för och emot den ena eller andra fotografen eller estetiken), av specifika vinster (ekonomiska vinster, men minst lika viktiga är de symboliska, nämligen erkännande som fotograf, fotogallerist, skribent med fotografi som specialitet, etc), och framför allt att det är något för alla deltagarna gemensamt som står på spel (främst frågan om kriterier för fotografiers värde).

Med andra ord: allt är inte fält i Bourdieus mening. Om någon i sin ensamhet odlar vissa intressen och hyllar vissa värden har därmed inget fält uppstått. Ett fält förutsätter specialister, institutioner, erkända värdehierarkier. Vi kan här anknyta till den inledande diskussionen av det symboliska kapitalet. I ett samhälle som Kabylien är detta symboliska kapital tämligen enhetligt: alla kabyliiska bönder hyllar i stort sett samma värden, framför allt hederns värden. I moderna samhällen har det symboliska kapitalet ojämförligt mycket mer differentierat. Vi har uppehållit oss vid den specifika form av symboliskt kapital som lagras, ackumuleras och utväxlas inom det framväxande fotografi-fältet, med dess institutioner, tidskrifter, utställningar, och framför allt de människor som där utkämpar sina strider. En viktig tanke hos Bourdieu är att det symboliska kapitalet är nedlagt i kroppen, i form av habitus, det vill säga system av dispositioner. Det är resultatet av sociala erfarenheter, kollektiva minnen, sätt att röra sig och tänka som ristats in i människors kroppar och sinnen. Låt oss dröja vid denna tanke och som illustration välja ett mer väletablerat fält, det litterära.

Det litterära fältet som exempel

Mellan kroppen å ena sidan och de sociala fält

där människor inträder å den andra råder en outtalad omedveten "maskopi", brukar Bourdieu säga. "Kroppen tänker". För att "känna sig hemma" inom t ex det litterära fältet, för att bli egenkänd och erkänd (Bourdieu leker gärna med dubbelbetydelsen hos franskans *reconnaitre*) som, låt säga, litteraturkritiker, krävs att nykomlingen gjort vissa bestämda insatser och låtit sig formas så att han blir den han måste vara för att vistas inom det litterära fältet: att han lärt sig tillräckligt mycket om tidigare och aktuella litterära fejder för att kunna urskilja de rätta frågeställningarna, att han lärt sig att tala, att tänka, att skriva, att vara på bestämda sätt och lärt känna de rätta människorna. Först därigenom blir ens insatser i spelet begripliga för de andra deltagarna. Den icke invigde kan avfärdas som glad amatör eller landsortskritiker och möter inte annat än tystnad.

Den kompetens som möjliggör inträde på det litterära fältet är frukten av investeringar i läsning, men också i kontakter, vänskapsband, kärlekförhållanden och en allmän lokalkännedom i den litterära världen (litteraturvetenskapliga institutioner, tidskrifter, kulturredaktioner, förlag, krogar). Dessa tunga och tidskrävande investeringar befäster den tro som förenar alla deltagare i spelet. Den nye inträdande måste demonstrera att han accepterar bestämda grundläggande trosföreställningar om vad som är värdefullt – i synnerhet att det är värdefullt att strida om vad god litteratur eller riktig litteraturkritik vill säga. Inom det litterära fältet som inom andra kulturella fält kämpar människorna om detta specifika gemensamma som står på spel fältet i fråga.

En specifik form av symboliskt kapital är grunden för makten inom fältet och därmed för utlandet det erkännande som författare, kritiker etc som ger auktoritet att fälla omdömen om litteratur. De bland deltagarna som är bäst rustade med sådant kapital är benägna att utveckla strategier för bevarande av status quo, d.v.s. att låta spelet fortsätta som förut, och att låta spelets underförstådda trosföreställningarna, doxan, förbli outtalade. Dessa "ortodoxa" deltagare kan dock tvingas att överge sin tystnad och övergå till "ortodoxins diskurs", nämligen när nya pretendenter (de unga arga männen, de "heterodoxa") träder in och sätter deras dominans i fråga; då gäller det att återställa den tysta uppslutningen kring doxan.

De författare, kritiker och andra som befolkar det litterära fältet kan således ha delade meningar

om vad t ex litterär kvalitet är och bör vara – dessa delade meningar är vapen med vilka striden förs – men *att* striden är värd att föras, därom är samtliga deltagare överens.

Till de intressen som är gemensamma hör framför allt att kampen inom fälten skall kunna fortsätta. Nykomlingarna måste, också när de utvecklar heterodoxa, kätterska strategier, genom att underbygga tron på värdet av insatserna bidra till att spelet kan fortsätta. Just *viljan* att investera brukar vara ett avgörande kriterium när det blir aktuellt att släppa in eller stöta ut någon ny pretendent.

Inom fält som de litterära, konstnärliga, vetenskapliga eller religiösa åberopar de heterodoxa upprorsmännen gärna återvändandet till källorna, klassikerna, ursprunget: litteraturens, konstens, vetenskapens eller religionens sanna och verkliga mening. På så sätt garanteras att de partiella revolutioner som då och då skakar fältet aldrig sätter förutsättningarna för spelets bestånd i fråga:

”En av de faktorer som skyddar de olika spelen mot den totala revolutionen som skulle innebära slutet inte bara för de dominerande och deras dominans utan också för spelet självt, är just betydelsen av själva den investering i tid, möda etc som krävs för att inträda i spelet och som i likhet med passageriternas prövningar bidrar till att i praktiken göra det *otänkbart* att man rätt och slätt skulle förstöra spelet. Det är därför hela sektorer av kulturen [...] räddas av den kostnad som krävs för att förvärva de kunskaper vilka skulle vara nödvändiga för att förstöra dessa sektorer så som de är utformade” (*Questions de sociologie*, 1980, p 116)

Med andra ord, om man ägnat år eller decennier åt att förbereda sig för verksamhet inom ett kulturellt fält, har man intresse av att hålla uppe värdet av denna investering. Den som inte gjort motsvarande investeringar släpps inte in och kan inte påverka den auktoritet som fördelas inom fältet. (Detsamma gäller fler områden: Bourdieu har intresserat sig för jet set-tillvaron bland de mest förmögna och funnit, inte ett lättingliv utan ett oerhört tids- och kostnadskrävande investeringsarbete.)

Ett lyckosamt inträde på ett socialt fält åtföljs regelmässigt av att man i likhet med kabyllerna misskänner den symboliska ekonomin – investeringarna och insatserna som krävs, vinsterna som finns att hämta, dominansförhållandena, doxan –

bakom spelet. Bourdieu har i flera sammanhang noterat att uppkomlingen från underklassen som mot all odds vinner inträde på kulturella fält t om löper större risk att totalt misskänna de sociala mekanismer som gjort inträdet möjligt, och i stället känner sig ”kallad”, uppfattar sig som fri intellektuell, driven av kärlek till litteraturen, konsten, vetenskapen, sanningen och inget annat.

Mot uppkomlingens spända förhållande till den intellektuella och akademiska världen har Bourdieu kontrasterat den ”triumferande oskulden” hos de så kallade födda intellektuella, och deras självklara rätt att vistas i kulturens värld, att ackumulera och byta symboliskt kapital och ha alla de rätta åsikterna och veta alla svaren.

Låt oss välja exemplet Sartre. Bourdieus fascination inför fenomenet Sartre, som kan framstå som hatkärlek, har samband med att för Bourdieus generation, liksom för många svenskar, Sartre framstår som modellen för den intellektuelle: engagerad, obunden och kritisk, i sin egen person förkroppsligande sin egen lära om frihetens möjlighet.

Men för Bourdieu är Sartres storhet, personligheten, genialiteten, inte förklaringen till hans insats, utan något som först av allt självt kräver sin förklaring: vad producerar Sartres storhet?

Bourdieu och flera av hans medarbetare (främst italienskan Anna Boschetti i *Sartre et 'les Temps modernes'*, 1985) har pekat på sambandet mellan de investeringar Sartre gjorde och konkurrensvillkoren på samtidens intellektuella marknad.

Sartre var född in i den intellektuella världen. Gymnasiestudier på ett av Paris elitgymnasier hade meriterat honom för inträde på den intellektuella plantskolan framför andra, Ecole Normale Supérieure vid Rue d'Ulm, och en examen som *agrégé* i filosofi, den mest prestigefyllda disciplinen.

Han reser till Tyskland och förkovrar sig i den fenomenologiska traditionen, som vid den tiden väntade på att introduceras på allvar i Frankrike.

Med alla tecken på en av det filosofiska fältet sanktionerad auktoritet, har han sedan rätten att införa filosofin i litteraturen, en kupp som gör litteraturkritikerna svarslösa. De vet för litet om modern filosofi och har inget att sätta emot.

I den samtida franska litteraturen för han in stildrag från ännu inte helt rumsrena konster och gener som pockade på erkännande och som börjat upptäckas av en ny medelklass: filmen, deckaren,

amerikanska författare som dos Passos och Faulkner. Han skriver dessutom tidigt ett otal recensioner och programartiklar där han dels dömer ut så gott som alla samtida franska konkurrenter, dels tillhandhåller den litteraturteori som bereder marken för receptionen av de böcker han skall komma att skriva.

Sartres *La nausée* var inte bara en roman som i ett slag förändrade den litterära scenen; den kollektiva tron på att denna bok är stor litteratur var resultatet av de förändrade konkurrensvillkor på det litterära fältet som hela Sartres generation varit med om att driva fram.

Så kan fenomenet Sartre förstås. Därmed är inte allt sagt – intet om det viktigaste, skulle många hävda. Det finns ändå, hur man än ser saken, något uppfordrande i Bourdieus illusionslösa sätt att kartlägga den intellektuella världen. Han brukar anklagas för att förneka tankens frihet, men avsikten är den motsatta: de intellektuella blir ”fria-re” om de vet mer om hur alla de tankeformer och värdehierarkier produceras som de ställs inför, har att ta ställning till och kanske själva hyllar.

Massemediefältet

Om vi uppfattar journalistiken eller massmediavärlden som ett kulturellt produktionsfält, så skulle en ”fältstudie” i Bourdieus anda kräva undersökningar av hur symboliska och materiella tillgångar ackumuleras och byts inom fältet, vilka insatser som avkrävs dem som vill ge sig in på fältet, hur de formats och utvalts (här behövs material som ger besked om journalisters livshistorier, etc) samt, slutligen, studier av förhållanden till andra fält.

Flera av Bourdieus medarbetare och studenter har genomfört sådana ”fältstudier”, bl.a. två intressanta avhandlingar om intellektuella tidskrifter (Louis Pintos om *Le nouvel Observateur* samt Anna Boschettis redan nämnda om *les Temps modernes*), ett flertal studier av sociologiska tidskrifter och mycket annat, som t ex en undersökning av hur ”de tecknade seriernas fält” konstituerades.

Dessutom har Bourdieu och hans medarbetare mycket ofta hämtat material från tidningar och tidskrifter, t ex för sina studier av smakens fördelning (konst-, heminrednings- och modetidskrifter) och för att skaffa information om människor som befolkar maktfälten och som i vissa fall – det gäll-

er bl.a. företagsledare – ogärna låter sig frågas ut av sociologer.

Ett kunskapsteoretiskt intressant tillvägagångssätt som Bourdieu ofta tillämpat är att i tidningar och tidskrifter söka upp ”klassifikationsscheman” som säger något om hur den sociala världen klassificeras. Ett exempel är hur välkända franska politiker förknippas med djur (Giscard d'Estaing liknas vid en myra och Mitterand vid en räv, etc), färger, träd, blommor, spel, huvudbonader, bilar, möbler, berömda kvinnor, familjemedlemmar, yrken samt seriefigurer (se bl.a. *La distinction*, pp 625-640). Ett annat exempel är de tio i topplistor över de mest betydande franska intellektuella som brukar publiceras i franska tidskrifter (P. Bourdieu: ”La hit-parade des intellectuels français ou qui sera juge de la légitimité des juges?”, 1984). Bourdieu menar att sådana material är intressanta eftersom de, till skillnad från gängse frågeformulärundersökningar, inte är organiserade enligt sociologins klassifikationsscheman utan följer en logik liknande förkapitalistiska samhällens mytisk-rituella scheman (vi kan här iakttä Bourdieus beroende av traditionen från durkheimianernas studier av ”primitiv klassifikation”). Vid Centre de sociologie européenne pågår en hel del arbete med liknande material (ett exempel är Pierre-Olivier Perl's avhandlingsarbete om politiska karikatyrer i dagspressen).

Jag är inte massmediaforskarer och har knappast några empiriskt grundade idéer om hur förhållandena gestaltar sig i Sverige idag. Ett intuitivt intryck är att journalistikens fält på senare år blivit allt starkare i förhållande till vissa andra fält, såsom universitetets. För några decennier sedan skrev tongivande universitetsprofessorer helsidesartiklar i kulturella och sociala frågor. Så icke nu längre, vilket kanske inte bara är en fråga om utrymmet på kultursidorna. Saken kan uttryckas så, att växlingskursen mellan det journalistiska och det akademiska kapitalet förskjutits till det förstnämndas fördel. Det tycks som om journalistikens fält tidigare i högre grad hämtade personligheter från andra fält, medan massmedierna idag *skapar* sina personligheter, från länspolismästare till politiska debattörer. De intellektuella som tilldelas en bemärkt position inom journalistikens fält är i vissa fall renodlade massmediaintelektuella – det hjälper inte att Jan Myrdal skriver om Strindberg och Blazac eller Lars Gustafsson om språkfilosofi eller Anders Ehnmark om politologiska problem,

de erkänns och igenkänns inte som kolleger av svenska litteraturvetare, filosofer respektive statsvetare. Av de få akademiker som från sin position inom det akademiska fältet erövrat rätten att tala i massmediedebatten (jag bortser här från recensionsverksamhet, som är en sak för sig) krävs att de, som i fallen Ronny Ambjörnsson, Sven-Eric Liedman, Lars Lönnroth med flera *också* tilldelas en position inom massmediafältet. Enbart akademiskt erkännande räcker inte.

Åtskilliga strider i kultur- och samhällsdebatten tycks gälla gränsdragningen mellan journalistikens och angränsande fält, och reglerna för in- och utförelse av symboliskt kapital från det ena fältet till det andra samt växelkurserna (t ex värdet av vetenskapligt kapital när det förs in i det journalistiska fältet). Att debatten om Metropolit-projektet antog så anmärkningsvärda proportioner kan bero på att den socialt sett var en strid om huruvida journalister eller sociologer skall äga tolkningsföreträde när det gäller samhällsutvecklingen och samhällsproblemen, och om vem som har legitim rätt att företräda medborgarnas intressen.

Bourdieu's bidrag till kulturforskningen

Pierre Bourdieus sociologi har mött ett anmärkningsvärt internationellt gensvar. Viktiga arbeten översattes tidigt till italienska, tyska och spanska, och numer finns också en del goda engelskspråkiga utgåvor, tack vare den utomordentligt kompetente översättaren Richard Nice. Inom den anglo-amerikanska inflytandesfären har för övrigt på sista tiden var och varannan kulturvetenskaplig tidskrift – inklusive tidskrifterna på massmedieforskningsområdet – innehållit introduktionsartiklar om Bourdieus sociologi.

Det kan likna personkult att hänga upp så mycket på ett namn, Pierre Bourdieu. Men när jag här säger "Bourdieu" är det ett kort sätt att beteckna, för det första, en hel forskningsmiljö i anslutning till Centre de sociologie européenne – sammantaget flera hundra medarbetare och lärjungar, representerande många samhällvetenskapliga och humanistiska discipliner och numer spridda i åtskilliga länder – och, för det andra, ett återupplivande av klassiska samhällvetenskapliga traditioner. Följande exempel, som illustrerar hur Bourdieu blåst liv i och utvecklat klassisk sociologi och antropologi, ger anledning till några avslutande reflexioner om kulturforskningens villkor.

Fältbegreppet kan ledas tillbaka till Max Webers religionssociologi, närmare bestämt analyserna av maktförhållanden och strider mellan präster, profeter, magiker och lekmän. Om vi lägger Webers och Bourdieus analyser bredvid varandra, så torde den senares främsta tillskott bestå i att han, på strukturalistiskt manér, betonar de objektiva relationerna mellan prästens, profetens, magikerns och lekmännens positioner. Weber tenderade att anlägga ett närmast socialpsykologiskt perspektiv, där prästen blev en typ utrustad med vissa egenskaper (anspråk på att företräda den legitima tron), och profeten en annan typ med andra egenskaper (anspråk på att företräda den ursprungliga och sanna religionen), etc. Ur Bourdieus perspektiv finns vissa positioner, såsom prästens eller profetens, redan förberedda inom en kulturella fälten och sociologens uppgift blir att kartlägga det subtila spelet som leder fram till att vissa människor med bestämda egenskaper (habitus, d.v.s. system av dispositioner) gör anspråk på – eller tilldelas – bestämda positioner. Ledmotivet i en lång rad av Bourdieus undersökningar är spelet mellan systemen av dispositioner, förkroppsligade i agenterna, och systemen av positioner (om detta har jag skrivit i *Dispositioner och positioner. Ett ledmotiv i Pierre Bourdieus sociologi*, UHÄ FoU-Arbeitsrapport 1983:2). En "fältstudie" av, låt säga, svensk sociologi, skulle således inte innebära att rätt och slätt utpeka vissa personer som "präster" (försvarare av dominerande forskningsmetoder) och andra som "profeter" (Joachim Israel, Johan Asplund); det skulle snarare handla om att konstruera strukturer som definieras av relationer: relationer mellan agenternas dispositioner, mellan agenternas positioner inom fältet, mellan universitetsinstitutioner, forskningsfinansiärer, tidskrifter etc, samt förbindelser med andra fält (politikens, den statliga förvaltningens och kulturdebattens fält, amerikanska och kontinentala samhällsvetenskapliga fält). Hela väven av sådana relationer utgör den svenska samhällsvetenskapens fält. Det ligger där, utbrett och redan på förhand strukturerat, för oss som träder in på det. Därför existerar bestämda tillgängliga orienteringsmöjligheter och rörelseriktningar, och bestämda tänkbara investeringar i fråga om forskningsmetoder att tillägna sig, böcker att läsa och människor att lära känna.

Självreflexion

Genom att analysera forskningsfältet i denna mening, reglerna för hur nya pretender upptas i gemenskapen, vilka investeringar och insatser som krävs för deltagande i spelet, vilka orienteringsriktningar som står till buds, vilka värden som står på spel och vilka symboliska och ekonomiska vinster som finns att hämta – genom kunskap om allt detta och om vår egen placering i fältet har vi en chans att i någon mån värja oss mot att bli fältets fångar, att säga just det fältet tilldelar oss att säga och inget annat. När det gäller svensk masskommunikationsforskning ger Ulla Carlssons aktuella översikt ledtrådar för en sådan ”fältanalys”. Varje socialt fält – det gäller inte bara forskningsfält – har sina maktpoler och orienteringsmöjligheter och på förhand uppdragna rörelseriktningar (ungefär som ett magnetfält, därför fält-metaforen) som varje inträdande drivs att förhålla sig till.

Vilken bana en forskare ”väljer”, eller tilldelas, har med hans eller hennes dispositionerna att göra:

När vi som studenter träder in på fältet är somliga av oss disponerade för att göra tunga och riskabla investeringar, att läsa böcker som inga andra läser och knyta kontakter med forskningsinstitutioner som inga andra besöker, vilket med Bourdieus språkbruk kan leda till en ”hög” bana. Utskjutningshastigheten är hög, om vi håller fast vid ett bildspråk lånat från ballistiken, och risken är stor att man vid nedslaget hamnar utanför fältet eller i en marginell ”profetisk” position. Å andra sidan finns under vissa betingelser utsikter till extraordinära vinster, nämligen om fältet omvandlats så att tidigare heterodoxa positioner vunnit legitimitet samtidigt som antalet pretender till dessa positioner är jämförelsevis fåtaliga.

Andra inträdande är formade för att acceptera det avhandlingsämne som professorn föreslår, och anträder därmed en ”lägre” bana som erbjuder jämförelsevis bättre chanser att bekanta sig med fältets konkurrensvillkor och utsikter till en docentur inom rimlig tid. Investeringarna kan vara nog så tunga – förtrogenhet med legitimerade statistiska bearbetningsmetoder har under några decennier varit en för svensk samhällsvetenskap karakteristisk investering – men deras värde avtar i takt med att de blir allmängods och i synnerhet under skeden då fältet skakas av maktförskjutningar som utsätter de legitimerade forskningsmetoderna för en värdeurholkning motsvarande vad Marx på tal om industrins maskinpark kallade

moraliskt åldrande. Dagens dominerande vetenskap blir alltid och ohjälpligt morgondagens föredetting-vetenskap.

Maktförskjutningar inom vetenskapliga fält är som regel en följd av att nya – ofta yngre – pretender lyckas med strategin att sänka värdet på de investeringar som fört den närmast föregående generationen av dominerande forskare till deras positioner. I denna kamp om rätten att avgöra vad som skall räknas som legitim vetenskap griper pretendenterna gärna till *ad fontes*-strategin, d.v.s. anspråket på att de teorier och metoder man förespråkar representerar vetenskapens ursprungliga och sanna mening.

Exemplet kvantitativa vs. kvalitativa forskningstekniker

Vetenskapsteoretiska ståndpunkter blir begripliga först när vi funderar över vilka sociala grupper som befolkar forskningsfältet, och hur det skapats; dagens frontlinjer är i hög grad ett resultat av utgången av tidigare uppgörelser mellan sociala grupper och konkurrerande tankeskolor. Så kallade ”tankeskolor” har för övrigt ofta samband med skolorna i en mer prosaisk mening: nationella egenheter – ”anglosachsiskt”, ”kontinentalt” – kan ledas tillbaka till olikheter i ländernas utbildningssystem.

Tag den välbekanta trätan om kvantitativa metoder vs. kvalitativa, hårddata vs. mjukdata, ”makro” vs. ”mikro”, amerikanska vs. kontinentala läromästare! Den framställs inte sällan som en tävlan där ”vetenskapssynerna” blir mytiska storheter, Jättarnas kamp mot Gudarna, högt ovan den människornas värld där forskarna lever sina liv. Om vi i stället ser forskning som praktik, bedriven av människor av kött och blod, så finner vi helt enkelt olika sociala grupper, som byter och strider om knappa symboliska och materiella tillgångar och särskiljer sig med hjälp av olika strategier och investeringar: det finns somliga som investerat tio, tjugo eller trettio år åt statistiska bearbetningstekniker och bekantskaper med anglosachsiska kollegor, och det finns andra som investerat i läsning av tjocka tyska och franska böcker.

Att det förstnämnda sättet att bedriva vetenskap tog hem spelet inom den amerikanska (och därmed svenska) efterkrigssociologin har som sin sociala förutsättning, noterar Bourdieu någonstans, att de som nådde toppen av de stora veten-

skapliga byråkratierna – t ex Columbia Bureau of Applied Social Research – aldrig hade kunnat tvinga andra att erkänna denna sociala seger som en seger för vetenskapen, om de inte samtidigt förmått genomdriva en definition av vetenskap som innefattar användandet av en stor vetenskaplig byråkrati utrustad med stora fonder, effektiva tekniska hjälpmedel och ett överflöd av arbetskraft. De kunde presentera procedurerna för undersökning av stora populationer, statistisk bearbetning och formalisering av resultaten som en allmängiltig metodlära, och upphöjde således till norm – det är väl så kampen om monopol på vetenskaplighet går till – just det arbetssätt som passade deras egna dispositioner och sociala och materiella förutsättningar.

På motsvarande sätt har företrädare för vissa skolor som brukar kallas kontinentala grundat sina anspråk på allianser med det filosofiska fältet, och på en essayistisk tradition som den empiriskt sinnade Bourdieu ständigt attackerat: han har i många sammanhang funnit anledning att raljera med historiematerialister utan material eller franska sociologkolleger av den sort som vet allt om sociologins historia och intet om den sociala världen.

Ur ett bourdieuskt perspektiv är med andra ord motsättningar som dem mellan kvantitativa och kvalitativa metoder, ”anglosachsiskt” contra ”kontinentalt” etc, visserligen socialt sett nog så reella, men vetenskapligt sett falska motsättningar. En förklaring till att hans arbeten ter sig så attraktiva för många av oss, är just hans uppslagsrika sätt att kombinera ett tungt bruk av befolkningsstatistik, yrkesstatistik och egna statistiska material med allhanda ostrukturerat intervjumaterial, biografiskt material, livshistorier etc, samt en fenomenologiskt tränad blick för vardaglivets betydelsebärande detaljer – Husserls och Merleau-Pontys fenomenologi tjänade under förra hälften av femtioalet som Bourdieu första inskolning i systematiskt vetenskapligt tänkande, och den läsningen efterlämnade intryck som kan spåras överallt i hans arbeten.

Formaliseringsspiralen inom det samhällvetenskapliga fältet

Låt mig göra en egen reflexion om förhållandet mellan ”kvantitativt” och ”kvalitativt” som kanske också säger något om varför Bourdieus insatser rönt sådan uppskattning. Jag har slagits av att det

samhällsvetenskapliga fältet verkar ha sin egenlogik som driver fram en allt högre grad av kvantifiering och formalisering, samtidigt som yttre inflytanden med jämna mellanrum åstadkommer ett återvändande till den sociala världen och kulturen i vid mening:

Formaliseringen har sin sociala grund i konkurrensen inom fältet som tvingar fram en specialisering, både av metoderna (kampen om monopol på den vetenskapliga domsrätten sker med metodfrågorna som vapen, vilket gynnar alltmer sofistikerade metoder och alltmer avgränsade, abstraherade och formaliserade material) och av agenterna (experten på åldringspedagogik är inte särskilt konkurrensutsatt, därav samhällsvetenskapens fortgående delning i subdiscipliner – det är som bekant fördelaktigare att vara den främste i sin hemstad än nummer två i Rom).

Med jämna mellanrum framträder forskare som utmanar den fortgående formaliseringen och specialiseringen. Den sociala världen liknar ju knappast forskningens modeller och grova klassificeringar, säger de. Så sade Weber och durkheimianerna när de utmanade marxismen och filosofin, så sade de symboliska interaktionisterna, etnologerna och Bourdieu när de utmanade den dominerande amerikanska matematiserade och formaliserade sociologin. Och när heterodoxa pretender tillgriper den beprövade *ad fontes*-strategin, hänvisar de gärna till föregångsmän som representerar bredare teorier och metoder, från Marx och klassiska kontinentala sociologer och framåt (återupptäckten av Norbert Elias åren efter 1968, eller de senaste årens Simmel-renässans).

Vad är för övrigt en klassiker? Det är kanske först under konjunkturen när heterodoxa forskare kan gräva fram föregångare och använda dem för att utmana den halvgamla ortodoxin som dessa börjar framstå som verkliga föregångsmän, som förebildliga portalfigurer inför en kommande utveckling. Vetenskapsmän och deras verk kan dö på två sätt. Antingen dör de rätt och slätt, d.v.s. avfärdas när en ny generation övertar dominansen inom fältet (de nya pretendenternas främsta vapen brukar vara att sänka värdet på de investeringar och det specifika kulturella kapital med vars hjälp den föregående generationen intagit sina positioner). Eller också upphöjs de till klassiker, i likhet med de romerska kejsare som ”konsekrerades”, d.v.s. tilldelas gudomlig status efter sin död.

Sammanfattningsvis: Samhällsvetenskapens in-

terna konkurrens tycks driva fram specialisering, formalisering och abstrahering. Då och då uppträder dock män som påtalar att vetenskapen fjärrat sig från den sociala värld som är välbekant för alla som inte är professionella forskare: den helhetliga världen av socialstrukturer, praktiker och livsstilar, språk och symboler. Dessa impulser tycks alltid tillföras disciplinerna utifrån: från sociala eller kulturella rörelser, från politiska eller administrativa fält – eller, som när det gäller fenomen som den ”lingvistiska vändningen” eller ”den etnometodologiska revolutionen” inom sociologin, från andra forskningsdiscipliner. Här kan den akt av konsekration som upphöjer vetenskapsmän och deras verk till rang av klassiker komma väl till pass, eftersom ursociologerna undvek gränsdragningar mellan ”mikro” och ”makro” och disciplinuppdelningar i sociologi, etnologi, historieskrivning etc – och än mer uppdelningar i specialiteter som utbildningssociologi, kultursociologi och så vidare – och fäste större vikt vid vad Durkheim och Mauss benämnde ”totala sociala fenomen”. Varefter cirkeln börjar slutas när programförklaringsans tid är förbi, d.v.s. när den akademiska konkurrensen gör sig påmind och metoderna skall förfinas och göras resistent mot konkurrenternas kritik; då tar specialiseringen, formaliseringen och abstraherandet ny fart.

Jag tror att ett skäl till den positiva uppskattning som kommit Bourdieus och hans medarbetares arbeten till del från forskare i vitt skilda läger, är att de visat på vägar att övervinna den alltför formaliserade sociologins svagheter utan att de kvantitativa metoderna för den skall behöva överges. Genom sitt uppslagsrika sätt att förena exempelvis antropologiska och statistiska forskningsmetoder, och genom ambitionen att överskrida gränserna mellan discipliner som antropologi, utbildningssociologi, kultursociologi, religionssociologi, vetenskapsociologi, historisk forskning etc återknyter Bourdieu till *Année sociologique*-traditionen. Hans egen tidskrift *Actes de la recherche en sciences sociales* är för övrigt till sin sociala funktion en modern motsvarighet till *Année sociologique*. Åtminstone i vårt hörn av världen, där efterkrigstidens amerikanska beteende- och samhällsvetenskap brukar etiketteras ”traditionell metod” medan europeiska traditioner från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal inte sällan uppfattas som nya, är det viktigt att se levande exempel på hur klassikerna förvaltas idag. Det inflöde

av mjukdatametoder, mestadels av amerikansk proveniens, som yngre pretendenter i vårt land använt som vapen i kampen mot den etablerade generationen av sifferkarlar har alltför ofta varit av usel kvalitet: man har känt sig kallad att döma ut kvantitativa datainsamlings- och bearbetningstekniker, men saknat andra traditioner att falla tillbaka på, vilket i värsta fall resulterat i planlöst insamlade av subjektiva impressioner.

Varför kulturforskning?

Intresset för en bredare metodarsenal har givetvis även varit berikande. Oavsett hur vi värderar strömkantringen inom det samhällsvetenskapliga fältet, så är fenomenet intressant och kräver sin förklaring: varför detta intresse för subjektivitet och vardagsliv, livshistorier, ungdomskulturer, subkulturer och motkulturer, och uppsvinget för allehanda forskningsriktningar med förledet ”kultur-”? Den mest allmänna sociologiska förklaring är förmodligen att nya pretendenter trätt in på universitetsfältet, med en social bakgrund som skilde dem från tidigare akademiker-generationer med dåliga framtidsutsikter inom den akademiska världen så som den såg ut, och utan de dispositioner som kunnat förmå dem att investera i att lära sig bemästra statistiska bearbetningsmetoder. De hade formats inom och av (och själva format) helt andra politiska och kulturella rörelser och var obenägna att acceptera universitetsfältens doxa. Exempelvis ungdomskulturforskare med bakgrund i musikerrollen bar med sig en habitus (uttryckt i intresse för frigörelse, motståndspotentialer, ”den subjektiva faktorn”) som idag betyder mycket för debatten och t o m forskningen om ungdomskultur. Dessa nya pretendenter dispositioner var kort sagt oförenliga med en sociologi eller pedagogik som öppet tjänade statsapparatus utrednings- och kontrollbehov, en antikvarisk etnologi eller en litteraturpedagogik som utgick från en auktoriserad kanon och bortsåg från elevernas erfarenheter och behov.

Kort sagt: först en demografisk katastrof, sextiotalets och det tidiga sjuttiotalets inflöde av studenter som på grund av social livshistoria (överrepresentation av lägre medelklass utan akademiska traditioner) och dåliga chanser till framtida positioner inom universitetsvärlden inte var disponerade att acceptera universitetets interna värden. Som en följd därav invaderades de kulturella pro-

duktionsfälten några år senare av nya heterodoxa pretender, med bakgrund i rörelser som i hög grad handlar om nedbrytning av gränser mellan grupper (intellektuella/arbetare; konstnärer/publik; regissörer/skådespelare; lärare/studerande; den rika världen/tredje världen, etc). En symbolisk pendang till denna sociala gränsupplösning var de diskurser som syftade till upplösning av gränser mellan genrer, mellan scen och salong, mellan vetenskapliga discipliner, mellan vardagsliv och politik, etc. Intresset för samhällsvetenskaplig forskning om kultur i vid mening, om vardagsliv och subjektivitet, tar sig olikartade uttryck men därbakom kan vi, på agenternas nivå, kanske skönja ett tydligare mönster, nämligen en jämförelsevis välavgränsad habitus, med andra ord ett nytt slag av förkroppsligat kulturellt kapital som gör att agenterna inte är disponerade att godta gränserna mellan de samhällsvetenskapliga fälten eller den formaliserade eller matematiserade forskningen av amerikanskt snitt vars aggregationer på hög nivå, rutor och pilar och fyrfältdiagram och korrelationsberäkningar förefaller ge en alltför schematisk bild av kulturen i vid mening. En hypotes är alltså att de samhällsvetenskapliga fälten förändras genom inflöde av nya människor, eller, för att uttrycka saken mer strukturellt: genom att nya former av symboliskt kapital (förkroppsligat som habitus, d.v.s. system av dispositioner, hos nykomlingarna) importeras till fälten. Dessa förändras sällan inifrån.

Uppfordran till självreflexion

Bourdieu's arbeten har alltid väckt förargelse. Sociologer brukar gärna välja de mest utsatta – ”resurssvaga”, ”underprivilegierade”, ”eftersatta grupper” – till sina studieobjekt. Bourdieu och hans medarbetare har i snart trettio års tid framför allt studerat människor med makt: politiker, fackföreningsledare och biskopar, journalister och vetenskapsmän, elitskolornas studenter och näringslivets toppskikt, de intellektuella.

I ett land som Frankrike, eller Sverige, handlar makt inte bara om pengar och tjänsteställning. Bourdieu intresserar sig för alla slags tillgångar som eliterna använder för att säkra och flytta fram sina positioner. Dit hör materiella tillgångar, men också vänskaps- och släktförbindelser, anseende och erkännande, kultur och bildning och god smak, allt sådant som Bourdieu kallar kulturellt

och socialt kapital. Grupper med makt är de som lyckas övertyga sig själva och andra om sin egen utvaldhet, att det slag av kapital som de själva besitter är värt något. En sådan tro på att biskopar är bäst på religion och företagsledare på ekonomi är resultatet av strider där segrarna hävdar sin domsrätt över erövrade område. Eliternas sätt att utmärka sig, att särskilja sig – inte minst genom subtila skillnader i livsstil och smak – fungerar som vapen i kampen. Därigenom formas rekryterna till de egna leden och sållas de bort som saknar den rätta tron.

Bland samhällets maktfält ingår vetenskapens (låt vara att det intar en dominerad position i relation till vissa andra fält, i synnerhet det ledande näringslivets och den högre statsadministrationens, där striderna om de ekonomiska resursernas fördelning i samhället avgörs). För Bourdieu är med andra ord vetenskapsmannen, sociologen, ohjälpligt placerad i den sociala värld han gör till sitt studieobjekt. Detta är en fundamental ståndpunkt i Bourdieus sociologi, alltmer framträdande i hans senare arbeten men grundlagd långt tidigare.

Studiet av det samhällsvetenskapliga fältet måste därför göras till en del av samhällsvetenskapen själv. I annat fall blir denna blind för sina egna förutsättningar, d.v.s. för den vetenskapliga kunskapens produktionsbetingelser. Kunskaps- och vetenskapssociologin får inte reduceras till en specialdisciplin i raden av bindestreckssociologier. Bourdieu har ständigt, mest utförligt i det stora, kunskapsteoretiska centrala verket *Le sens pratique* från 1980, återkommit till den insikt om kunskapssubjektets relation till kunskapsobjektet som han vann i mötet med det främmande kabylliska samhälle. Samhällsforskaren är dömd att förbli en utanförstående i förhållande till de människor vilkas praktiker han strävar efter att förstå – detta gäller inte bara antropologen i en främmande omgivning utan även sociologen som studerar sitt eget samhälle. Forskarens egen placering avgör vilken kunskap han kan skaffa fram. Forskarens egen verksamhet är en praktik, med sina speciella betingelser, vilka forskaren – och här blir Bourdieu normativ – bör lära känna så väl som möjligt för att inte falla offer för de mytologiska föreställningar och det misskännande som produceras inom det vetenskapliga fältet.

Sociologiska perspektiv på intellektuellt arbete uppfattas ofta, särskilt av de intellektuella, som

motbjudande, som ett illasinnat påhopp och ett förnekande av tankens frihet. Den reaktionen är mycket vanlig, och säkerligen inte obekant för er som i egenskap av massmediaforskare haft anledning att analysera exempelvis journalisters arbete. Min egen erfarenhet är begränsad, men när jag i olika sammanhang presenterat en liten studie av litteraturkritiken som ”intellektuellt fält”, så har jag sändigt mött samma avvärjande reaktioner. Författarna i publiken säger visserligen att det är bra att vi ger oss på kritikerna, vilkas hantering verkligen behöver utsättas för kritisk granskning, och kritikerna tycker att vår beskrivning stämmer bra på lurkarna till kulturredaktörer, som i sin tur tycker att beskrivningen stämmer utmärkt på deras kolleger på konkurrentbladen. Ingen känner igen sig själv.

Intellektuella föredrar vanligen att tala om de sociala villkoren för den egna verksamheten i termer av beklagliga avarter. Visst finns det, beklagligtvis, kolleger som bildar kottier, borstar varandra på ryggen och hämnas på fiender, men dessa tillhör inte de verkliga intellektuella som enbart tjänar sanningen, konsten, friheten. Vi vill väl kanske alla helst se saken så: andras tankar och göranden och låtanden beror på något, de tänker som de tänker för att de tillhör vissa partier, kommer ur en viss social bakgrund, odlar vissa egenintressen. Våra egna ståndpunkter däremot omfattar vi för att de är sanna.

Reflexioner över de sociala villkoren för intellektuell verksamhet borde inte behöva uppfattas som angrepp. De intellektuella kan utföra sitt arbete mer eller mindre hedervärt. Till de mindre hedervärda men desto vanligare hör att dölja de sociala villkoren för sin egen verksamhet genom att hylla den fria intellektuelle, d.v.s. sig själv.

Inläggen hittills under detta symposium – särskilt diskussionen om Ulla Carlssons kartläggning av tio års svensk masskommunikationsforskning – ger dock en tillfällig gäst intrycket att masskommunikationsforskare visar prov på en i akademiska sammanhang ovanlig beredvillighet att granska villkoren för den egna verksamheten.

Anförd litteratur

Boschetti, Anna: Sartre et ”les Temps modernes”. Une entreprise intellectuelle. Paris: Éd. de Minuit, 1985.

Bourdieu, Pierre: ”Célibat et condition paysanne”, *Études rurales*, no 5-6, avril-septembre 1962,

pp 32-136.

Bourdieu, Pierre/Passeron, Jean-Claude: *Les étudiants et leurs études*. Paris/La Haye: Mouton, 1964.

Bourdieu, Pierre/Passeron, Jean-Claude: *Les héritiers. Les étudiants et la culture*. Paris: Éd. de Minuit, 1964.

Bourdieu, Pierre et al: *Un art moyen. Essai sur les usages sociaux de la photographie*. Paris: Éd. de Minuit, 1965.

Bourdieu, Pierre/Passeron, Jean-Claude/de Saint Martin, Monique (eds): *Rapport pédagogique et communication*. Paris/La Haye: Éd. Mouton, *Cahiers du Centre de sociologie européenne* 2, 1965.

Bourdieu, Pierre/Darbel, Alain/Schnapper, Dominique: *L'amour de l'art. Les musées d'art européens et leur public*. Paris: Éd. de Minuit, 1966.

Bourdieu, Pierre: ”Le sens de l'honneur”, pp 13-44 i *Esquisse d'une théorie de la pratique*. Genève/Paris: Librairie Droz 1972. (Svensk översättning: *Hederskänslan*”, pp 19-62 i P. Bourdieu: *Kultursociologiska texter*. Stockholm: Salamander, 1986.)

Bourdieu, Pierre/ Delsaut, Yvette: ”Le couturier et sa griffe: contribution à une théorie de la magie”, *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 1, janvier 1975, pp 7-36. (Svensk översättning: ”Modeskaparen och hans märke. Bidrag till en teori om magin”, pp 77-146 i *Kultursociologiska texter*.)

Bourdieu, Pierre/de Saint Martin, Monique: ”Anatomie de goût”, *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 5, octobre 1976, pp 2-112.

Bourdieu, Pierre: ”La production de la croyance. Contribution à une économie des biens économiques”, *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 13, février 1977, pp 3-43. (Svensk översättning: ”Produktionen av tro. Bidrag till en teori om de symboliska tillgångarnas ekonomi”, pp 147-236 i *Kultursociologiska texter*.)

Bourdieu, Pierre/de Saint Martin, Monique: ”Le patronat”, *Actes de la recherche en sciences sociales*, no 20-21, mars/avril 1978, p 3-82. (Undersökningen presenterad i ”Att undersöka ett socialt fält. Kommentar till Pierre Bourdieus och Monique de Saint Martins 'Le patronat'”, pp 77-101 i D. Broady (red.): *Kultur och utbildning. Om Pierre Bourdieus sociologi*. Stockholm: UHÄ FoU-Skriftserie 1985:4.)

Bourdieu, Pierre: *La distinction. Critique sociale du jugement*. Paris: Éd. de Minuit, 1979. (Utdrag, pp 109-146, 189-199, i svensk översättning i P. Bourdieu: *Kultursociologiska texter*. Stockholm: Salamander, 1986, pp 237-304.)

Bourdieu, Pierre: *Le sens pratique*. Paris: Éd. de

- Minuit, 1980.
- Bourdieu, Pierre: Questions de sociologie. Paris: Éd. de Minuit, 1980.
- Bourdieu, Pierre/de Saint Martin, Monique: "La sainte famille. L'épiscopat français dans le champ du pouvoir", Actes de la recherche en sciences sociale, no 44/45, novembre 1982, pp 2-53.
- Bourdieu, Pierre: "La hit-parade des intellectuels français ou qui sera juge de la légitimité des juges?", Actes de la recherche en sciences sociale, no 52/53, juin 1984, pp 95-100
- Bourdieu, Pierre: Homo academicus. Paris: Éd. de Minuit, 1984.